

1^ο ΕΠΑΛ ΛΑΥΡΙΟΥ

ΤΑΞΗ Α

ΜΑΘΗΜΑ: PROJECT

Α' ΤΕΤΡΑΜΗΝΟ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**«Σχολικός εκφοβισμός: Θυματοποίηση
ή μαγκιά;»**

Ομάδα μαθητών:

Ζέκια Αγγελική
Καλαφάτης Ιωάννης
Κατσιάδας Θωμάς
Μανωλοπουλος Μανώλης
Μπασταλίας Δημήτρης
Μπάτρη Δήμητρα
Μπέτα Τζούλι

Ναζάροβ Ντένις
Παπαδοπούλου Καλιόπη
Παπάζογλου Χρήστος
Παυλάτσικ Ρωξάνη
Σίνη Μαρία
Σκόνδρας Αντώνης
Σταμούλη Ελπίδα

Τζέλο Γκρισέλντ
Τζέλος Μαρίνος
Υμεραί Σάρα
Φιλοπούλου Είρηνη
Χάουπτ Νικόλαος
Χασιώτης Χρήστος

Υπεύθυνοι καθηγητές:

Βλάχου Χρυσή
Τσόκου Παναγιώτα

ΛΑΥΡΙΟ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2012

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είμαστε μαθητές του 1^{ου} ΕΠΑΛ ΛΑΥΡΙΟΥ, της πρώτης λυκείου και έχουμε επιλέξει ως θέμα ερευνητικής εργασίας τον σχολικό εκφοβισμό. Το επιλέξαμε, διότι ήταν στα ενδιαφέροντά μας, καθώς ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό από εμάς έχουν βιώσει και έχουν δει μορφές εκφοβισμού στο χώρο του σχολείου κατά τη διάρκεια της μαθητικής μας ζωής.

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την Β' τάξη του τμήματος οικονομίας του σχολείου μας, που μας βοήθησε στην επεξεργασία των δεδομένων που συλλέχθηκαν μέσω των ερωτηματολογίων, καθώς επίσης και όλους τους μαθητές του 1^{ου} ΕΠΑΛ Λαυρίου, που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο που φτιάξαμε. Επιπλέον, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον Ψυχολόγο κ. Βουρλιόγκα Ανδρέα, ο οποίος προσήλθε στο χώρο του σχολείου μας στις 15 Δεκεμβρίου 2011, για την ενημέρωση που μας έκανε. Μέσα από τη συζήτηση μαζί του προέκυψαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και δόθηκε σε όλους εμάς η ευκαιρία να εκφράσουμε τις απόψεις και τις εμπειρίες μας. Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις υπεύθυνες καθηγήτριες κα. Βλάχου Χρυσή και κα. Τσώκου Παναγιώτα, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση που μας πρόσφεραν καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής μας εργασίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Γενικό Μέρος	σελ. 4
1. Εισαγωγή.....	σελ. 5
2. Ορισμός βίας.....	σελ. 6
2.1 Ορισμός ενδοσχολικής βίας.....	σελ. 6
2.2 Χαρακτηριστικά ενδοσχολικής βίας.....	σελ. 6
3. Τα αίτια της ενδοσχολικής βίας.....	σελ. 7
4. Μορφές βίας.....	σελ.12
4.1 Μορφές ενδοσχολικής βίας.....	σελ. 15
5. Συχνότητα του ενδοσχολικού εκφοβισμού.....	σελ. 17
6. Αντιμετώπιση του ενδοσχολικού εκφοβισμού.....	σελ. 18
6.1 Φορείς αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού.....	σελ. 24
Ειδικό Μέρος	σελ. 25
1. Η μέθοδος.....	σελ. 26
2. Τα αποτελέσματα.....	σελ. 27
2.1 Κατανομή των μαθητών ως προς το φύλο.....	σελ. 27
2.2 Κατανομή των μαθητών ως προς την ιθαγένεια και το φύλο.....	σελ. 27
2.3 Κατανομή μαθητών ως προς την τάξη φοίτησης και το φύλο.....	σελ. 28
2.4 Κατανομή μαθητών ως προς το είδος του σχολικού εκφοβισμού που έχουν δεχθεί, το φύλο και την ιθαγένεια.....	σελ.29
2.5 Κατανομή μαθητών ως προς το είδος του σχολικού εκφοβισμού που έχουν προκαλέσει.....	σελ. 32
2.6 Κατανομή μαθητών ως προς το είδος του σχολικού εκφοβισμού που έχουν παρατηρήσει να συμβαίνει.....	σελ. 33
3. Συζήτηση.....	σελ.34
Περίληψη.....	σελ. 35
Παράσρημα.....	σελ.36
Βιβλιογραφία.....	σελ.38

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με βάση τα αποτελέσματα μιας μελέτης που πραγματοποίησε η Εταιρία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου, σε συνεργασία με την Παιδαγωγική σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), το 25% των μαθητών έχει υποστεί κάποια μορφή εκφοβισμού εντός του σχολικού περιβάλλοντος, με συχνότητα δύο ως τρεις φορές το μήνα ή και περισσότερο.¹ Τα αγόρια είναι πιο συχνά θύτες και θύματα εκφοβιστικής συμπεριφοράς, που εμφανίζεται κυρίως στο σχολικό περιβάλλον σε χώρους χωρίς επίβλεψη από τους εκπαιδευτικούς, όπως η αυλή, ο διάδρομος και η τάξη κατά τη διάρκεια του διαλείμματος. Η κατάσταση αυτή μπορεί να επηρεάσει την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και τη διαδικασία της μάθησης. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά που γίνονται θύματα σχολικού εκφοβισμού αρχικά νοιώθουν φόβο, απόγνωση και παρουσιάζουν τάσεις φυγής. Αισθάνονται ότι απειλούνται, τρομάζουν, αρνούνται να πάνε σχολείο και παρουσιάζουν συμπτώματα σχολικής φοβίας. Μπορεί επίσης να γίνουν επιθετικά και νευρικά, ενώ δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου τα ίδια τα παιδιά-θύματα μπορούν να γίνουν θύτες σε άλλα παιδιά ή στα αδέρφια τους στο σπίτι. Από την άλλη μεριά οι γονείς συνήθως δεν αντιλαμβάνονται το πρόβλημα και δηλώνουν άγνοια. Αυτό συμβαίνει, γιατί τα θύματα εξομολογούνται το γεγονός του εκφοβισμού συχνότερα σε φίλους τους. Αν όμως οι γονείς εντοπίσουν κάποιο από τα προαναφερθέντα συμπτώματα και υποψιάζονται ότι το παιδί τους έχει πέσει θύμα εκφοβισμού, κρίνεται αναγκαίο να προσεγγίσουν το παιδί και να αντιδράσουν απευθυνόμενοι αρχικά στους εκπαιδευτικούς και στις αρμόδιες Διευθύνσεις Εκπαίδευσης. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το παιδί να αισθανθεί ότι έχει στήριγμα τους γονείς του και το σχολείο. Επιπλέον, οι ειδικοί επιμένουν ότι τα παιδιά πρέπει να μη φοβούνται, να έχουν το θάρρος της γνώμης και να μάθουν να «μιλούν».

2. ΟΡΙΣΜΟΣ ΒΙΑΣ

Συνήθως ως βία ορίζεται η χρήση της φυσικής δύναμης ή της πίεσης-απειλής εναντίον ενός μεμονωμένου ατόμου ή κατά μιας ομάδας που μπορεί να οδηγήσει στο θάνατο, στον τραυματισμό ή στη γένεση ψυχολογικών διαταραχών.²

Η βία είναι μια μορφή έκφρασης του θύμου ή του φόβου, και αποτελεί μια φυσιολογική ανθρώπινη αντίδραση. Μαθαίνεται σε μικρή ηλικία συνεπώς μπορεί να αποφευχθεί μέσα από πρώιμες θετικές εμπειρίες.²

2.1. Ορισμός ενδοσχολικής βίας

Οι όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν το φαινόμενο το οποίο μελετούμε είναι: «ενδοσχολική βία», «εκφοβισμός» και «θυματοποίηση». Ορίζουν μια κατάσταση κατά την οποία ασκείται εσκεμμένη, απρόκλητη, συστηματική και επαναλαμβανόμενη βία και επιθετική συμπεριφορά, με σκοπό την επιβολή, την καταδυνάστευση και την πρόκληση σωματικού και ψυχικού πόνου σε μαθητές από συμμαθητές τους, εντός και εκτός σχολείου.³

Σχολικό εκφοβισμό συνιστά η διαρκής βία -σωματική ή ψυχολογική- που διεξάγεται από ένα άτομο ή μία ομάδα εναντίον κάποιου ατόμου που δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του στην παρούσα κατάσταση.⁴

Ο σχολικός εκφοβισμός (bullying) είναι μια μορφή επιθετικής συμπεριφοράς κατά κανόνα εσκεμμένη και επιζήμια· συχνά είναι επίμονη – κάποιες φορές συνεχιζόμενη επί εβδομάδες, μήνες ή ακόμη και έτη. Αυτοί που τον υφίστανται είναι πολύ δύσκολο να υπερασπιστούν τον εαυτό τους. Η συμπεριφορά αυτή συνιστά συστηματική κατάχρηση εξουσίας και υποδηλώνει μια επιθυμία για εκφοβισμό και κυριαρχία.⁴

Την έννοια του σχολικού εκφοβισμού συμπληρώνει η έννοια της θυματοποίησης (victimisation). Ο όρος θυματοποίηση αναφέρεται στον αντίκτυπο που έχει ο εκφοβισμός στο άτομο-στόχο και στη θέση που κατέχει το άτομο που υφίσταται τον εκφοβισμό, που γίνεται δηλαδή θύμα.⁴

2.2 Χαρακτηριστικά ενδοσχολικής βίας

Ουσιώδη χαρακτηριστικά του σχολικού εκφοβισμού είναι τα εξής:⁴

- 1.η πρόθεση του δράστη να βλάψει
- 2.η πραγματοποίηση της παραπάνω πρόθεσης

- 3.η βλάβη/ζημία του στόχου – θύματος
- 4.η κυριαρχική επιβολή του δράστη επί του θύματος (με την εξουσία του/της)
- 5.η έλλειψη συχνά δικαιολογίας για την πράξη
- 6.η επανάληψη της συμπεριφοράς ξανά και ξανά
- 7.η ικανοποίηση που αντλεί ο δράστης από τη βλάβη του θύματος.

3. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΕΝΔΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ

Το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού είναι σύνθετο και στην εκδήλωσή του συμβάλλει η αλληλεπίδραση ατομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων.

Ειδικότερα, ρόλο παίζουν τα ατομικά χαρακτηριστικά των παιδιών, τα χαρακτηριστικά του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, οι διάφορες πλευρές του σχολικού περιβάλλοντος, το ψυχολογικό κλίμα του σχολείου, οι πολιτικές του εκπαιδευτικού συστήματος, οι στάσεις των ίδιων των παιδιών, των γονέων και των εκπαιδευτικών απέναντι στη βία, ο τρόπος προβολής της βίας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς και γενικότερα κοινωνικά προβλήματα που ενισχύουν τις αντικοινωνικές συμπεριφορές.³

Μία από τις πιο συχνές αιτίες σχολικής βίας είναι η έλλειψη επικοινωνίας, καθώς οι γονείς μιλούν ελάχιστα με τα παιδιά τους. Οι μαθητές-θύματα συχνά αντιδρούν με απόσυρση και αποφεύγουν να ζητήσουν βοήθεια από τους ενήλικες και οι εκπαιδευτικοί συζητούν ελάχιστα στην τάξη τις συμπεριφορές βίας και εκφοβισμού.³

Πιο αναλυτικά, διάφοροι παράγοντες που επιτείνουν ή όχι την εμφάνιση του σχολικού εκφοβισμού είναι:⁴

Χαρακτηριστικά του σχολείου

Τα σχολεία με τα λιγότερα κρούσματα εκφοβισμού είναι αυτά όπου εφαρμόζονται θετικές τεχνικές πειθάρχησης των μαθητών/-ητριών, το ακαδημαϊκό επίπεδο είναι υψηλό και οι γονείς συνεργάζονται στενά με το εκπαιδευτικό προσωπικό.

Στα σχολεία όπου τα παιδιά αναφέρουν ότι μένουν μόνα κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, τα επεισόδια εκφοβισμού είναι περισσότερα. Ο δράστης μπορεί να νιώθει μόνος/-η ή να

βαριέται στην τάξη. Ακόμη, υπάρχει μία τάση να συμβαίνουν συχνότερα εκφοβιστικά επεισόδια σε μεγάλα σχολεία και σε σχολεία με μεγάλες τάξεις.

Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη που παρουσιάζει ο εκφοβισμός σε ένα σχολείο παίζει και η αντίδραση του συγκεκριμένου σχολικού συστήματος στα κρούσματα του εκφοβισμού. Αν, για παράδειγμα, το σχολικό περιβάλλον δε σπουδαιολογεί τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, μεγαλώνει η πιθανότητα να αυξηθούν αυτά τα περιστατικά. Μόνο οι μισοί μαθητές/-ήτριες θεωρούν ότι οι δάσκαλοι κάνουν κάτι για να παρέμβουν στα επεισόδια εκφοβισμού και μάλιστα μόνο «μερικές φορές». Κυρίως σε αυτήν την αντίληψη των μαθητών/-ητριών οφείλεται το ότι τα μισά περίπου θύματα δεν αναφέρουν σε κανέναν τον εκφοβισμό που υφίστανται και τα άλλα μισά είναι λιγότερο πιθανό να μιλήσουν σε κάποιον δάσκαλο από ό,τι στους γονείς τους.

Σε σχολεία όπου η υπερβολική επίδειξη «αρρενωπότητας» θεωρείται κομμάτι της κουλτούρας των μαθητών ή ακόμη και αρετή, η θυματοποίηση λογίζεται ως «κουσούρι» του θύματος, ως δικό του πρόβλημα απότοκο της αδυναμίας και ανικανότητάς του. Η ευαισθησία του θύματος και η απαξίωση εκ μέρους του της χρήσης βίαιων μέσων αντί να επαινώνται ως αρετές, αξιολογούνται αρνητικά. Οι δάσκαλοι μπορεί να δυσανασχετούν που τα θύματα αδυνατούν να επιλύσουν το ζήτημα μόνα τους. Και βέβαια αυτή η αντιμετώπιση, που μπορεί να οδηγήσει και στον ενστερνισμό ενοχών από μέρους των θυμάτων, τα καθιστά ακόμη πιο επιφυλακτικά ως προς το να αναφέρουν τι υφίστανται.

Το γενικό κλίμα που επικρατεί σε κάθε σχολείο επηρεάζει σημαντικά την ψυχοκοινωνική λειτουργικότητα των μαθητών και μαθητριών του γενικά και ειδικότερα την ανάμιξή τους σε εκφοβιστικά επεισόδια. Αν για παράδειγμα στο συγκεκριμένο σχολείο ενήλικες και ομήλικοι αποδέχονται την εκφοβιστική συμπεριφορά, εύλογο είναι να την υιοθετήσουν περισσότεροι μαθητές και μαθήτριες.

Οικογενειακό υπόβαθρο

Το αν θα δράσει ως θύτης ένα παιδί στο σχολείο εξαρτάται και από την ποιότητα των ενδοοικογενειακών του σχέσεων και τον τρόπο διαπαιδαγώγησής του από τους γονείς ή κηδεμόνες του. Η επιθετικότητα των νέων γενικά συναρτάται με την έλλειψη συνοχής της οικογένειας, την ενδοοικογενειακή βία και τις έντονες συγκρούσεις μεταξύ μελών της οικογένειας, τις επιθετικές τεχνικές πειθάρχησης που ασκούν ορισμένοι γονείς, τη μη παροχή προτύπου εκ μέρους των γονέων τους ως προς τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και

κάποια ειδικά προβλήματα των γονέων, όπως είναι η χρήση ναρκωτικών και η φυλάκισή τους.

Οι συνθήκες διαπαιδαγώγησης που συντελούν στη διαμόρφωση ή μη επιθετικής συμπεριφοράς συνοψίζονται σε τρεις παράγοντες.

1. Κρίσιμη είναι η συναισθηματική στάση των γονέων και ιδιαίτερα του προσώπου που παρέχει την πρωταρχική φροντίδα (της μητέρας συνήθως) προς το παιδί -και ειδικότερα τον υιό- κατά την πρώιμη παιδική ηλικία. Αν αυτή η στάση είναι αρνητική και διακρίνεται από έλλειψη ζεστασιάς και εμπλοκής, τότε αυξάνεται ο κίνδυνος να γίνει το παιδί επιθετικό και εχθρικό προς τους άλλους. Ο δράστης σχολικού εκφοβισμού, για παράδειγμα, ενδέχεται να έχει στερηθεί της απαραίτητης προσοχής και φροντίδας από το οικογενειακό του περιβάλλον.

2. Ο δεύτερος σημαντικός παράγοντας είναι ο βαθμός στον οποίο το πρόσωπο που παρέχει την πρωταρχική φροντίδα στο παιδί του επιτρέπει να φέρεται επιθετικά. Αν το πρόσωπο αυτό είναι ανεκτικό και δε θέτει σαφή όρια για την επιθετική συμπεριφορά προς τα άλλα παιδιά, τα αδέρφια και τους ενήλικες, τότε η επιθετικότητα του παιδιού μπορεί να αυξηθεί. Η εκφοβιστική συμπεριφορά των θυτών στο σχολείο σχετίζεται και με τη συμπεριφορά τους απέναντι στα αδέρφια τους: 57% των θυτών και 77% των θυτών/θυμάτων σχολικού εκφοβισμού ασκούν παρόμοιες μορφές βίας και στα αδέρφια τους.

3. Ο τρίτος παράγοντας συνίσταται στο να χρησιμοποιούν οι γονείς αθέμιτες μεθόδους για να επιβάλλουν την εξουσία τους, όπως είναι η σωματική τιμωρία και τα βίαια συναισθηματικά ξεσπάσματα. Τα παιδιά που υφίστανται βία οποιασδήποτε μορφής στο σπίτι, έχουν αυξημένες πιθανότητες να εκφοβίσουν κάποιους συμμαθητές τους, οπότε πρόκειται για περιπτώσεις θύτη/θύματος, σε διαφορετικά πλαίσια όμως. Είναι σημαντικό βέβαια να θέτουν οι γονείς σαφή όρια και να επιβάλλουν συγκεκριμένους κανόνες στο παιδί, αλλά όχι με τέτοια μέσα.

Γενικά οι οικογένειες που αποδέχονται την επιθετικότητα ως λειτουργικό τελεσφόρο μέσο, είναι πολύ πιθανό να περιλαμβάνουν παιδιά που θεωρούν το σχολικό εκφοβισμό χρήσιμο. Έτσι, οι μαθητές και μαθήτριες που βλέπουν τους γονείς ή τα αδέρφια τους να εκφοβίζουν άλλους ή ακούν τους γονείς τους να κομπάζουν για το πώς «κατάφεραν κάποιον να κάνει κάτι» ή το πώς εσκεμμένα εξαπάτησαν ή χειρίστηκαν κάποιον στη δουλειά ώστε να επιτύχουν το σκοπό τους, για παράδειγμα, ενθαρρύνονται να υιοθετήσουν παρόμοια σχήματα συμπεριφοράς στην ομάδα ομηλικών τους και τελικά είναι πιθανότερο να εκφοβίζουν και οι ίδιοι/-ες στο σχολείο.

Στάσεις προς το σχολικό εκφοβισμό

Ο βαθμός ανάμιξης των μαθητών σε επεισόδια εκφοβισμού σχετίζεται με τις στάσεις τους προς την επιθετικότητα. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, οι στάσεις και οι πεποιθήσεις των παιδιών γύρω από την επιθετικότητα είναι ο βασικός παράγοντας που προβλέπει την επιθετική συμπεριφορά. Έτσι, παιδιά με θετική στάση απέναντι στη χρήση βίας είναι πιθανότερο να φερθούν επιθετικά, μιας και η επιθετικότητα συμπεριλαμβάνεται στα ρεπερτόρια αποδεκτών συμπεριφορών τους. Οι αρνητικές στάσεις προς την επιθετικότητα προβλέπουν χαμηλότερα επίπεδα αναφερόμενης επιθετικότητας, και αντίστροφα, υψηλά επίπεδα αναφερόμενης επιθετικότητας προβλέπουν μια πιο θετική και δεκτική στάση προς την επιθετικότητα.

Ο παράγοντας φύλο

Γενικά ο εκφοβισμός είναι συχνότερος μεταξύ των αγοριών τόσο ως θυτών όσο και ως θυμάτων. Ποσοστό υψηλότερο από το 80% των αγοριών-θυμάτων εκφοβίζεται από αγόρια-θύτες, περισσότερα από το 60% των κοριτσιών-θυμάτων επίσης από αγόρια και γύρω στο 15-20% των κοριτσιών-θυμάτων και από αγόρια και από κορίτσια. Γενικότερα έχει τεκμηριωθεί ότι οι σχέσεις μεταξύ αγοριών είναι σκληρότερες και πιο επιθετικές από αυτές μεταξύ κοριτσιών. Και μάλιστα τα αγόρια ασκούν περισσότερο άμεσο εκφοβισμό από τα κορίτσια και αντίστοιχα γίνονται συχνότερα θύματα αυτού του τύπου βίας. Ομοίως, οι προσβλητικές χειρονομίες συνηθίζονται περισσότερο μεταξύ των αγοριών. Τα κορίτσια από την άλλη τείνουν να εκφράζουν την επιθετικότητά τους έμμεσα και αντίστοιχα εισπράττουν συχνότερα τέτοιες συμπεριφορές (έμμεσου εκφοβισμού). Αλλά βέβαια όλες οι παραπάνω παρατηρήσεις αντικατοπτρίζουν γενικές τάσεις και δεν έχουν απόλυτη ισχύ. Ειδικά για το λεκτικό εκφοβισμό τα διεθνή ερευνητικά δεδομένα είναι αντικρουόμενα, οπότε συμπεραίνουμε με επιφύλαξη ότι διαπολιτισμικά η συχνότητα του λεκτικού εκφοβισμού δε διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά μεταξύ των δύο φύλων. Οι πολιτισμικές διαφορές σχετικά με την επιθετικότητα ανάμεσα σε παιδιά είναι τόσο σημαντικές, που η γενίκευση αποτελεσμάτων από τη μία χώρα στην άλλη δε θα ήταν δόκιμη. Πάντως, τα κορίτσια είναι πιθανότερο από τα αγόρια να γίνουν θύματα λεκτικού εκφοβισμού. Ο ρατσιστικός εκφοβισμός ειδικά είναι συχνότερος μεταξύ των αγοριών τόσο ως θυτών όσο και ως θυμάτων. Η διαφορά μεταξύ μαθητών και μαθητριών ως προς το πόσο συχνά θυματοποιούνται είναι μικρή, αλλά σε γενικές γραμμές υπάρχει η τάση οι μαθητές να γίνονται θύματα εκφοβισμού συχνότερα από ό,τι οι μαθήτριες.

Οι διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών ως προς την άσκηση του σχολικού εκφοβισμού προφανώς έχουν να κάνουν με τη στερεοτυπικά διαφορετική ανατροφή τους γύρω από τις διαστάσεις της βίας και της επιθετικότητας, του ανδρισμού και της θηλυκότητας. Σύμφωνα με τη φεμινιστική οπτική, οι περισσότερες διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών πηγάζουν από το κοινωνικό φύλο (gender) το οποίο κατασκευάζεται κοινωνικά και όχι από το βιολογικό (sex). Συμπεριφορές που περιλαμβάνουν βία και επιθετικότητα συνδέονται άμεσα με την κοινωνική αυτή κατασκευή και με τις κρατούσες αντιλήψεις-νόρμες, τις κοινωνικές αναπαραστάσεις, προκαταλήψεις και επιταγές για την κατάλληλη κατά φύλο συμπεριφορά. Αυτές οι νόρμες όμως ακόμα και στη σύγχρονη δυτική κοινωνία φτάνουν στο σημείο να νομιμοποιούν την ανδρική επιθετικότητα. Έτσι η εκδήλωση άμεσου εκφοβισμού από μέρους των αγοριών φτάνει να θεωρείται υγιής έκφραση «ανδρισμού» στο πλαίσιο της ηγεμονικής ανδρικής ταυτότητας που έχει κυριαρχήσει πολιτισμικά και ως τέτοια είναι ανεκτή- κάποιες φορές μάλιστα ενισχύεται. Τα κορίτσια από την άλλη αναμένεται στερεοτυπικά από την κοινωνία να συμπεριφέρονται πιο στοργικά και να βοηθούν περισσότερο τον πλησίον. Και πράγματι, έρευνες έχουν αποδείξει ότι τα κορίτσια διακρίνονται από μεγαλύτερη ενσυναίσθηση και συναισθηματική ανταπόκριση στις ανάγκες του άλλου συγκρινόμενα με τα αγόρια. Ως εκ τούτου είναι πιθανότερο να αποδοκιμάζουν το σχολικό εκφοβισμό και να μην τον ασκούν.

Επιπλέον, όσον αφορά στον άμεσο εκφοβισμό, το φύλο αλληλεπιδρά σημαντικά με την ηλικία. Συγκεκριμένα, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρατηρείται περισσότερος άμεσος εκφοβισμός ακόμα και μεταξύ των κοριτσιών, ενώ στη δευτεροβάθμια αυξάνεται η συχνότητα του λεκτικού και του έμμεσου ακόμα και μεταξύ των αγοριών. Μια ερμηνεία αυτής της αύξησης είναι η υπόθεση ότι μεγαλώνοντας τα αγόρια βελτιώνονται στο χειρισμό του λόγου και των σχέσεων. Επίσης με την αύξηση της ηλικίας η θυματοποίηση γενικά μειώνεται, ίσως λόγω του ότι αρκετά από τα πρώην θύματα μπορούν πια να την αποφύγουν, καθώς είναι πια πιο ρωμαλέα αλλά και πιο επιδέξια στην αποφυγή της. Η τάση των δραστών από την άλλη αυξάνεται στη μέση και ύστερη εφηβεία, ίσως διότι σε αυτές τις ηλικίες η ριψοκίνδυνη έως παραβατική συμπεριφορά κερδίζει περισσότερο έδαφος. Υπάρχουν και έρευνες πάντως που υποστηρίζουν ότι η εκφοβιστική συμπεριφορά κορυφώνεται κατά την πρώιμη εφηβεία των θυτών και στη συνέχεια μειώνεται. Ίσως διότι η ανυπακοή, η παραβατικότητα και η επιθετικότητα -καθώς αντιδιαστέλλονται από την υπακοή στους ενήλικες και τη συμμόρφωση στους κανόνες που αντιπροσωπεύουν την παιδική ηλικία-

γίνονται αντιληπτές από τους νεαρούς εφήβους ως σύμβολα της μετάβασής τους από την παιδικότητα στην ανεξαρτησία.

Λοιποί παράγοντες

Στην εκδήλωση επιθετικότητας εκ μέρους του παιδιού ρόλο παίζει και η ιδιοσυγκρασία του. Αλλά ευτυχώς η επίδραση αυτού του ανεξέλεγκτου παράγοντα είναι μικρότερη από την επίδραση των παραπάνω παραγόντων, οι οποίοι είναι δυνατό να ρυθμιστούν.

Ακόμη, η παρακολούθηση πολλών βίαιων σκηνών στην τηλεόραση αυξάνει την πιθανότητα να ασκήσει ένα παιδί εκφοβισμό.

Με τη φυλή και την εθνικότητα ο σχολικός εκφοβισμός σχετίζεται περίπλοκα. Σημαντικό παράγοντα για το πλαίσιο του εκφοβισμού αποτελεί η φυλετική σύσταση της κοινότητας, του σχολείου ή και της συγκεκριμένης τάξης. Στις Η.Π.Α., για παράδειγμα, οι μαύροι μαθητές και μαθήτριες αναφέρουν ότι υφίστανται εκφοβισμό πολύ πιο συχνά από ό,τι οι λευκοί.

Τέλος, ένας παράγοντας που επιτείνει το σχολικό εκφοβισμό είναι η επικράτηση κάποιων ευρέως διαδεδομένων μύθων γύρω από αυτόν. Τέτοιους μύθους αποτελούν οι εσφαλμένες αντιλήψεις ότι η θυματοποίηση στο σχολικό πλαίσιο δε βλάπτει, ότι ο εκφοβισμός είναι μία φυσιολογική φάση της ανάπτυξης, οικοδομεί γερούς χαρακτήρες και συμβάλλει στην πορεία προς την ενηλικίωση, ότι η φυσική (σωματική) βία μπορεί να βλάψει αλλά η λεκτική όχι και ότι ο μαθητής/η μαθήτρια που αναφέρει το παράπτωμα κάποιου τρίτου στον αρμόδιο ενήλικα είναι προδότης. Μύθοι σαν τους αναφερθέντες αποθαρρύνουν τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού και τους αυτόπτες μάρτυρες από το να αναφέρουν τέτοια περιστατικά στους δασκάλους και τους γονείς τους.

4. ΜΟΡΦΕΣ ΒΙΑΣ

Η βία συμπεριλαμβάνει όλες τις παρακάτω μορφές:⁵

Σωματική βία

Από χαστούκι μέχρι βαριά σωματική βλάβη, συμπεριλαμβάνοντας καθετί που προξενεί πόνο, τραυματισμό, ακρωτηριασμό. Και ο βιασμός και κάθε άλλη βίαιη και καταπιεστική συμπεριφορά προς το σώμα, όπως χτυπήματα, καψίματα, σπρωξίματα, χρήση όπλου,

φυσικός περιορισμός, παρεμπόδιση κάλυψης βασικών αναγκών (πχ. τροφή, φάρμακα, ύπνος).

Απομόνωση

Περιορισμός της ελευθερίας, έλεγχος της επικοινωνίας με φίλους και συγγενείς, περιορισμοί της κοινωνικότητας, Έλεγχος της πρόσβασης σε πληροφόρηση, της συμμετοχής σε ομάδες και οργανώσεις, κλείδωμα σε περιορισμένο χώρο, περιορισμός της κινητικότητας, παρακολούθηση τηλεφώνων, email, κλπ.

Ψυχολογική βία

Υποτιμητικές συμπεριφορές, ταπείνωση, μέχρι και σοβαρή ψυχολογική βλάβη (ιδίως σε μακρόχρονη ή και έντονη έκθεση). Διαρκές κριτικάρισμα, υποτίμιση και κοροϊδίες (εαυτού, οικογένειας, φίλων, παρελθόντος). Προσπάθειες εξευτελισμού, ψέματα, υπονόμευση της αυτοεκτίμησης.

Συναισθηματική βία

Ιδιαίτερα καταπίεση και εξαναγκασμοί που εκμεταλλεύονται την ψυχολογική και συναισθηματική μας εξάρτηση, πιθανώς με απειλές και εκβιασμούς. Τα όρια συγχέονται με την ψυχολογική βία. Ιδιαίτερα σοβαρή για τις νέες και τα παιδιά, αλλά και για κάθε άτομο "αποκλεισμένο" από ευρύτερη κοινωνικότητα. Συχνά σε συνδυασμό με στέρηση-απομόνωση.

Λεκτική βία

Φωνές, βρισιές, εξευτελισμοί, απειλές και τρομοκράτηση (με στόχο το ίδιο το θύμα ή και οικείους του). Αποτελεί τμήμα της ψυχολογικής και συναισθηματικής βίας, συνήθως συμπεριλαμβάνει τις απειλές, ενώ η τρομοκράτηση συνήθως συμπεριλαμβάνει κι άλλους τρόπους βίας.

Απειλές, εκφοβισμοί, εκβιασμοί

Απειλές βίας ή πρόκλησης κάθε είδους κακού στον απειλούμενο, στον εαυτό του (απειλούνται), ή σε άλλους (παιδιά, οικογένεια, κατοικίδια κλπ.), Απειλές για καταγγελίες στις αρχές που θα θέσουν σε κίνδυνο κάτι σημαντικό για το θύμα (πχ. επιμέλεια παιδιών,

πράσινη κάρτα.. κλπ.) ή και αντίστοιχων αναφορών που επίσης μπορεί να κοστίζουν στο θύμα, πχ. κατηγορίες στην οικογένεια, στη δουλειά, κλπ.

Εξαναγκασμός

Εξαναγκασμός σε κάθε πράξη ή απραξία του θύματος, παρά στη θέληση του. Συχνά επιβάλλεται με εκφρασμένες ή μη απειλές κι εκβιασμούς και με κάθε άλλο είδος βίας και καταπίεσης.

Οικονομική βία – εκμετάλευση

Έλεγχος της περιουσίας και των εσόδων του θύματος ή και κατάχρηση, καλλιέργεια οικονομικής εξάρτησης (απαγόρευση εργασίας, αποκλεισμός χρηματοπιστωτικών πόρων και δυνατότητας εργασίας, κλπ.), άμισθη εργασία, καταναγκαστική εργασία (για κέρδος του θύτη), οικονομικές αποφάσεις χωρίς ενημέρωση του συντρόφου (για κοινούς πόρους), παράδειγμα: «η δικιά μου η γυναίκα/κόρη δεν μπορεί να δουλεύει».

Συμπεριφορές παρενόχλησης

Παρακολούθηση, εμφανίσεις στη δουλειά ή στο σπίτι, επανειλημμένα τηλεφωνήματα στο θύμα ή και στην οικογένεια, τους φίλους, τους συναδέλφους (εμφανίζεται διαρκώς μπροστά μας ή επικοινωνεί διαρκώς με κάθε τρόπο, μας επιβάλλει την παρουσία του).

Σεξουαλική βία & παρενόχληση

Επιβολή σεξουαλικής πράξης ή συμπεριφορών ενάντια στη θέληση του θύματος, πίεση για σεξουαλικές συμπεριφορές που μας κάνουν να νοιώθουμε άσχημα, κριτικάρισμα της συμπεριφοράς και της απόδοσής μας στο κρεβάτι.. (Και μέσα στο γάμο ή στο ζευγάρι, κάθε σεξουαλικός καταναγκασμός που δεν δέχεται "όχι" είναι βία.).

Καταστροφή περιουσίας

Από έπιπλα κι αντικείμενα αξίας, μέχρι ημερολόγια κι αντικείμενα συναισθηματικής μόνο αξίας, και τα κλασικά γυαλικά που η θραύση τους τρομάζει πάντα, ανεξάρτητα από την αξία τους. Κατά προτίμηση με βίαιο τρόπο που να τρομοκρατεί όσο γίνεται περισσότερο. Πέταμα ή με κάθε άλλο τρόπο εξαφάνιση ρουχισμού ή άλλων αντικειμένων του θύματος.

Παραμέληση-στέρηση

Στέρηση βασικών δικαιωμάτων, ιδιωτικής ελευθερίας, επικοινωνίας, βασικών αναγκών (και συναισθηματικών), αναγκών σωματικής & ψυχικής υγείας, εκπαίδευσης, κλπ.

Τις περισσότερες φορές οι "απαγορεύσεις" δεν δηλώνονται ρητά, αλλά επιβάλλονται με "τιμωρητικές" συμπεριφορές, κάθε φορά που παραβαίνουμε τους υποτιθέμενους "κανόνες" του θύτη, τους οποίους "οφείλουμε" να γνωρίζουμε. Κι οι οποίοι παραβιάζουν τα βασικά μας δικαιώματα και δεν λαβαίνουν υπόψη καμιά βασική μας ανάγκη. Η πιο συνηθισμένη και "απλή" τιμωρία είναι νευράκια, καβγαδάκια, κλπ. αμέσως μετά, (μέτριες ή και σοβαρές μορφές ψυχολογικής και λεκτικής βίας), μέχρι και ζημιές στο σπίτι, αλλά και κάθε άλλη "τιμωρητική" ή απειλητική συμπεριφορά. "Θα σου κάνω, θα σου δείξω.." και βέβαια κυρίως: "Θα σε μάθω εγώ". Θα σε εκπαιδεύσω δηλαδή, να κάνεις ό,τι ακριβώς θέλω και τίποτα άλλο. Για να ξέρεις την άλλη φορά και να μην ξανατολήσεις ούτε να το σκεφτείς. Πολύ συχνά γίνεται προσπάθεια να θεωρηθούν "αυτονόητοι" οι κανόνες συμπεριφοράς που θέλει να επιβάλει ο θύτης, είτε γενικά στην κοινωνία, είτε σε κάποια δική του ομάδα, πχ. στην οικογένειά του, στον τόπο καταγωγής του κλπ.

4.1 Μορφές ενδοσχολικής βίας

Ο σχολικός εκφοβισμός, ανάλογα με τα μέσα που χρησιμοποιεί ο δράστης για να βλάψει το θύμα, παίρνει διάφορες μορφές. Έτσι διακρίνουμε τους εξής τύπους εκφοβισμού:⁴

α. Τον άμεσο ή σωματικό εκφοβισμό (physical bullying): ο θύτης μεταχειρίζεται φυσική βία, όπως γρονθοκοπήματα, χτυπήματα, κλωτσιές, σπρωξιές, καθώς επίσης άρπαγμα ή / και φθορά της ατομικής ιδιοκτησίας.

β. Το λεκτικό εκφοβισμό (verbal bullying): εδώ ο δράστης πειράζει κατ' επανάληψη το στόχο του και σε ενοχλητικό για τον δεύτερο βαθμό, τον κοροϊδεύει, του κολλάει παρατσούκλια, τον βρίζει και τον προσβάλλει γενικότερα με λόγια και βωμολοχίες.

γ. Τον έμμεσο ή κοινωνικό εκφοβισμό (indirect/social/relational bullying): σε αυτήν τη μορφή σχολικού εκφοβισμού τα μέσα που μεταχειρίζεται ο δράστης, ή κατά κανόνα οι δράστες, είναι η κοινωνική απομόνωση του θύματος και ο αποκλεισμός του από την παρέα, μέσω της χειραγώγησης της ομάδας ομηλίκων. Πιο συγκεκριμένα, οι δράστες συσπειρώνονται σε μία κλίκα και πολύ συντονισμένα αγνοούν το συμμαθητή ή τη συμμαθήτριά τους, τους κάνουν να αισθάνονται αόρατοι, δεν τους επιτρέπουν να παίξουν ή

τους αναθέτουν τα πιο δυσάρεστα καθήκοντα στις ομαδικές δραστηριότητες, τρέχουν να τους κρυφτούν (δείχνοντας επιδεικτικά ότι θα ήθελαν να τους εγκαταλείψουν) και γενικά τους περιφρονούν. Ο έμμεσος εκφοβισμός πλήττει κατά κόρον τις διαπροσωπικές σχέσεις του θύματος και το αίσθημά του ότι είναι αποδεκτό μέλος της ομάδας ομηλίκων, καθώς με ύπουλα μέσα, όπως είναι το κουτσομπολιό και η διάδοση κακών φημών, το αποκλείουν σταδιακά από όλες τις παρέες. Αυτή είναι και η μορφή που δυσκολεύονται τα θύματα περισσότερο να αναφέρουν, ακριβώς διότι εκφράζεται έμμεσα, συγκαλυμμένα.

δ. Τον εκβιασμό (extortion): σε αυτήν τη μορφή εκφοβισμού οι δράστες με απειλές και εκβιασμούς εξαναγκάζουν τα θύματα να τους παραδώσουν το χαρτζιλίκι τους και το κολατσιό τους.

ε. Τον οπτικό εκφοβισμό (visual bullying): αυτός πραγματοποιείται όταν ο δράστης γράφει ένα προσβλητικό για το θύμα σημείωμα και το περνάει στους συμμαθητές τους από χέρι σε χέρι ή το τοποθετεί σε περίοπτη θέση στο σακίδιο του θύματος ή στο ντουλάπι του. Εναλλακτικά σχεδιάζει γκράφιτι παρεμφερούς σημειολογίας σε εμφανή σημεία του σχολείου.

στ. Τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό (cyberbullying): ο δράστης χρησιμοποιεί ηλεκτρονικά μέσα, παραδείγματος χάριν συντάσσει και προωθεί μηνύματα σε κινητά τηλέφωνα ή e-mails. Αυτή η σύγχρονη μορφή εκφοβισμού έχει παρατηρηθεί κατά κόρον στην Αγγλία, τον Καναδά και τις Η.Π.Α. και εκδηλώνει επεκτατικές τάσεις προς τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Βέβαια ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός λαμβάνει χώρα κυρίως εκτός σχολείου· μπορεί όμως να υλοποιηθεί και κατά τη διάρκεια των σχολικών μαθημάτων που περιλαμβάνουν χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή.

ζ. Το σεξουαλικό εκφοβισμό (sexual bullying): ο δράστης προξενεί ένα αίσθημα αμηχανίας και ντροπής στο θύμα με αισχρά σκίτσα, ανήθικες χειρονομίες, αγενή «αστεία» και σχόλια σεξουαλικού περιεχομένου εις βάρος του θύματος και ερωτήσεις παρόμοιας θεματικής. Επιπλέον μπορεί να αγγίζει το θύμα σε διάφορα σημεία παρά τη θέλησή του, περίπτωση στην οποία διακρίνεται από τη σεξουαλική παρενόχληση με ποσοτικά κριτήρια.

η. Το ρατσιστικό εκφοβισμό (racial bullying): πρόκειται για μια ειδική περίπτωση εκφοβισμού, που εκφράζεται σωματικά, κοινωνικά ή ψυχολογικά, και αποσκοπεί να στιγματίσει τη διαφορετικότητα του στόχου ως προς τη φυλή. Από τη δεκαετία του '90, με την επιτάχυνση του κύματος μετανάστευσης προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο επακόλουθος ρατσισμός διαχέεται και στο σχολικό περιβάλλον και διαβρώνει τις σχέσεις των αυτοχθόνων με τους μαθητές από τις διάφορες εθνικές μειονότητες, τους οποίους ήδη

βαραίνουν εμπειρίες ματαίωσης και αποστέρησης. Επίσης ο ρατσιστικός εκφοβισμός μπορεί να αφορμάται από τη διαφορετικότητα του στόχου ως προς την κοινωνική τάξη και την οικονομική κατάσταση, την προφορά ή απλώς από το ότι ο στόχος είναι καινούριος/-α στη γειτονιά και το σχολείο.

Μια πιο απλή κατηγοριοποίηση των μορφών ενδοσχολικής βίας είναι η ακόλουθη:^{6,7,8,9}

Ψυχολογική: εξύβριση, ταπείνωση, εξευτελισμός, ρατσιστικά σχόλια, αποκλεισμός από την ομάδα, διάδοση ψευδών ειδήσεων, άσχημα παρατσούκλια, έλεγχος με απειλές, για παράδειγμα λεκτικές ή μέσω μηνυμάτων στο κινητό, με απειλές για διακίνηση προσωπικών δεδομένων μέσω κινητών και διαδικτύου (internet), απειλές να χτυπήσουν το ίδιο το παιδί ή κάποιον φίλο ή συγγενή του.

Σωματική: χτυπήματα, σπρωξιές, κλωτσιές.

Σεξουαλική: σεξουαλικά ταπεινωτικά σχόλια, εξαναγκασμός να παρακολουθεί ή να συμμετέχει ενεργά σε σεξουαλικές πράξεις, βιασμός, μερικές φορές και μπροστά σε άλλους.

Οικονομική: κλοπή, φθορά περιουσίας, κ.ο.κ.

5. ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Στην Ελλάδα, τα δεδομένα διαφόρων ερευνών δείχνουν ότι:³

- Το 10-15% των μαθητών πέφτει θύμα διαφόρων μορφών βίας στο σχολείο.
- Οι μαθητές που ασκούν βία, δηλαδή οι θύτες, υπολογίζεται ότι ξεπερνούν το 5% του συνόλου των μαθητών.
- Έχει παρατηρηθεί ότι τα αγόρια εμπλέκονται περισσότερο σε περιστατικά σωματικής βίας σε σύγκριση με τα κορίτσια, τα οποία φαίνεται να εμπλέκονται πιο συχνά σε περιστατικά λεκτικής βίας.
- Τα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια εμπλέκονται πιο συχνά σε περιστατικά βίας, σε αναλογία 3 προς 1.
- Τα περιστατικά ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού εκδηλώνονται με μεγαλύτερη συχνότητα στο δημοτικό και στο γυμνάσιο, ενώ στο λύκειο μειώνονται.
- Οι μισοί από τους μαθητές-θύματα βίας δεν αναφέρουν το γεγονός πουθενά, ενώ οι υπόλοιποι μισοί συνήθως το αναφέρουν σε φίλους τους και σπανιότερα στους εκπαιδευτικούς ή στους γονείς τους.

Αναλυτικότερα, στη Νορβηγία βρέθηκε ότι 9% των μαθητών/-ητριών ηλικίας 8-16 ετών ήταν θύματα, 7% θύτες και 1.6% θύτες/θύματα. Για την Αγγλία τα δεδομένα είναι πιο άσχημα· το 1993 θυματοποιούνταν 27% των μαθητών/-ητριών δημοτικού και 10% των μαθητών γυμνασίου, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τους θύτες ήταν 12% και 6%. Στην Ιρλανδία, η εθνικής εμβέλειας έρευνα της Ο' Moore (2000) έδειξε ότι 13% των μαθητών/-ητριών δημοτικού και 5% των μαθητών/-ητριών γυμνασίου είχαν θυματοποιηθεί το προηγούμενο τρίμηνο. Στην Ιταλία, το 1999, 20% των μαθητών/-ητριών δήλωσαν ότι είχαν υποστεί εκφοβισμό και στην Πορτογαλία 41.6%. Τη μεγαλύτερη διάδοση όμως έχει γνωρίσει ο σχολικός εκφοβισμός στις Η.Π.Α., όπου 77% των μαθητών/-ητριών δηλώνουν ότι έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού και 25% παραδέχονται ότι έχουν εκφοβίσει κάποιον συμμαθητή τους.⁴

Και μάλιστα ο σχολικός εκφοβισμός είναι πιθανό να εκδηλωθεί σε οποιοδήποτε σχολικό ίδρυμα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πρόκειται για «κακό» σχολείο. Θα ήταν σφάλμα όμως αν η εκτεταμένη εμφάνιση και η μεγάλη συχνότητα του σχολικού εκφοβισμού δημιουργούσαν την εντύπωση ότι πρόκειται για κοινωνικά αποδεκτό φαινόμενο. Τέτοιες συμπεριφορές είναι πάντα κατακριτέες και χρήζουν αντιμετώπισης.

6. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Οι διαστάσεις που έχει προσλάβει η ενδοσχολική βία και ο εκφοβισμός και οι σοβαρές επιπτώσεις που έχει στη σωματική και ψυχική υγεία των παιδιών κάνουν επιτακτική την ανάγκη άμεσης λήψης μέτρων για την πρόληψη και την αντιμετώπισή του. Οι περιστάσεις καλούν για άμεση παρέμβαση. Από την άλλη αποτελεί κοινό τόπο η διαπίστωση ότι η πρόληψη είναι αποτελεσματικότερη της θεραπείας. Στην περίπτωση του σχολικού εκφοβισμού, παρέμβαση και πρόληψη είναι αλληλένδετες. Έτσι, η πολιτική για την απαλοιφή του φαινομένου πρέπει να στοχεύει τόσο στην πρόληψη όσο και στη διαχείριση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς. Και μάλιστα οι παρεμβάσεις που αποσκοπούν στη μείωση του σχολικού εκφοβισμού επιβάλλεται να συμπεριλάβουν όλα τα επίπεδα όπου κινούνται τα παιδιά, δηλαδή το σχολείο, την οικογένεια και την κοινότητα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ομάδες στις οποίες στοχεύει η παρέμβαση είναι κατά κανόνα ετερόκλητες ως προς το μορφωτικό επίπεδο και τις αξίες γενικά, τις πεποιθήσεις σχετικά με

το σχολικό εκφοβισμό ειδικότερα και τα κίνητρα για την αντιμετώπισή του. Κάποιοι μπορεί να μην παραδέχονται τη σοβαρότητα της κατάστασης. Αυτό μπορεί να συμβαίνει λόγω ελλιπούς ενημέρωσης και «αθώας» άγνοιας ή λόγω εμμονής στις αναχρονιστικές και αβάσιμες αντιλήψεις για το σχολικό εκφοβισμό. Επίσης κάποιοι υποτιμούν το πρόβλημα, προκειμένου να δικαιολογήσουν την άρνησή τους να επενδύσουν χρόνο και χρήμα στην καταπολέμηση του.⁴

Οι παράγοντες αυτοί χρειάζεται να ληφθούν υπ' όψη κατά το σχεδιασμό κάθε παρέμβασης κατά του σχολικού εκφοβισμού ως πιθανά κωλύματα στην επιτυχή εφαρμογή της.

Παρέμβαση στο σχολείο

Απαραίτητο είναι να εκδοθεί άμεσα από το Υπουργείο Παιδείας εγκύκλιος με γραπτές οδηγίες αντιμετώπισης αυτών των φαινομένων που να συμπεριλαμβάνει διαδικασίες καταγραφής των συμβάντων, διορισμού υπεύθυνου εκπαιδευτικού και συμβούλου με συγκεκριμένες αρμοδιότητες, παρακολούθησης των διαδικασιών αντιμετώπισης, ενημέρωσης των μαθητών για την πρόσβαση σε σύστημα υποστήριξης, συνεργασίας με τους γονείς και οργάνωσης ουσιαστικής εποπτείας των μαθητών κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων. Επιπλέον, είναι απαραίτητη η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τον εντοπισμό και την αντιμετώπιση του προβλήματος. Αναγκαία, είναι και η διαρκής ενεργή συμμετοχή και συνεργασία των γονέων με το σχολείο. Επίσης, απαιτείται συνεχής συμβουλευτική των εκπαιδευτικών προς τους μαθητές με στόχο την ενίσχυση της μαθητικής ομάδας για την αντιμετώπιση εκδηλώσεων εκφοβισμού και συμπεριφορών βίας. Ακόμη, χρειάζεται να αναπτυχθούν προγράμματα προαγωγής της ψυχικής υγείας των μαθητών, τα οποία να εντάσσονται στο σχολικό πρόγραμμα, καθώς και να στελεχωθούν άμεσα οι εκπαιδευτικές περιφέρειες με ειδικούς ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων (παιδοψυχιάτρους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς), ώστε να παρεμβαίνουν στην αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων που εκδηλώνονται στην καθημερινή σχολική πραγματικότητα.³

Σήμερα πια αποτελεί επιτακτικό χρέος των εκπαιδευτικών να αναλάβουν δράση προς μείωση του σχολικού εκφοβισμού και των ερευνητών να τους παράσχουν τις καταλληλότερες συμβουλές και τελεσφόρα προγράμματα παρέμβασης. Ο στόχος είναι όχι μόνο να απαλειφθεί ο σχολικός εκφοβισμός, αλλά και να προαχθεί ο σεβασμός. Άλλωστε η μείωση του σχολικού εκφοβισμού συμβάλλει στη μεγαλύτερη ικανοποίηση του μαθητικού πληθυσμού από τη σχολική ζωή συνολικά και τα σχολικά διαλείμματα ειδικότερα.⁴

Το πρώτο πρόσωπο στο οποίο αναμένεται λογικά να επικεντρωθεί η παρέμβαση δεν είναι άλλο από τον θύτη. Είναι πολύ σημαντικό οι θύτες να υφίστανται συνέπειες για τη συμπεριφορά τους τόσο άμεσες όσο και μακροπρόθεσμες. Οι άμεσες κυρώσεις έχουν μεγάλη πρακτική χρησιμότητα, διότι χωρίς αυτές ο θύτης αρχικά δεν έχει κίνητρο να σταματήσει να ασκεί τις καθιερωμένες πια εκφοβιστικές του τακτικές και να αλλάξει συμπεριφορά. Κατ' αρχάς πρέπει να απαλειφθεί κάθε όφελος που αποκόμιζε ο δράστης από τον εκφοβισμό. Στην περίπτωση που τέτοιο όφελος αποτελούσε και η αύξηση του γοήτρου του μεταξύ των συμμαθητών ή/και συμμαθητριών του, απαιτείται παρέμβαση σε επίπεδο σχολικής τάξης. Υπογραμμίζεται επίσης η αξία του διαλόγου, μέσω του οποίου ο δάσκαλος περνάει στο θύτη το σαφές μήνυμα «δεν αποδεχόμαστε τον εκφοβισμό στο σχολείο/στην τάξη μας και θα φροντίσουμε να λάβει τέλος», ανεξάρτητα από τις τυχόν δικαιολογίες που προβάλλει ο θύτης. Ίσως μάλιστα ο θύτης εμπεδώσει καλύτερα τη σοβαρότητα της κατάστασης αν αυτές οι συζητήσεις γίνουν παρουσία των γονέων του ή κάποιου κηδεμόνα – με την προϋπόθεση βέβαια ότι ο αρμόδιος ενήλικας είναι συνεργάσιμος και σέβεται τις αρχές του σχολείου.⁴

Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες της συμπεριφοράς του θύτη προτείνεται να συνίστανται στην εκπαίδευσή του σε συγκεκριμένες δεξιότητες ασύμβατες με την άσκηση εκφοβισμού, όπως είναι η ενσυναίσθηση-εμπαθητική κατανόηση της θέσης του άλλου και αντίληψη των καταστάσεων από διαφορετική οπτική γωνία, οι τεχνικές διαχείρισης του θυμού και άλλων συναισθημάτων, η ανάληψη ευθυνών και η συμπόνια προς το συνάνθρωπο που υποφέρει. Τέτοιου είδους παρεμβάσεις είναι εφικτές από ειδικά καταρτισμένους σχολικούς ψυχολόγους και ψυχολόγους-συμβούλους (counselors). Αυτοί θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν μεταξύ άλλων εργαλείων και το παιχνίδι ρόλων. Θα βοηθούσε ιδιαίτερα μάλιστα αν στην εφαρμογή κάποιου παιχνιδιού ρόλων ο θύτης υποδυόταν το θύμα. Ακόμη, ο μαθητής ή η μαθήτρια που έχει ασκήσει εκφοβισμό χρειάζεται να διδαχθεί τη διαφορά μεταξύ της καλώς νοούμενης δύναμης και της κατάχρησης ισχύος, που διαφθείρει το χαρακτήρα και ζημιώνει τους τρίτους. Αντί να επιδιώκουν μία θέση κυριαρχίας, απαιτείται να μάθουν να μοχθούν ώστε να κερδίσουν τη θέση του καλού ηγέτη, που δίνει το καλό παράδειγμα και στους συμμαθητές του. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με την ανάθεση σε αυτούς από μέρος του δασκάλου όλο και πιο υπεύθυνων αρμοδιοτήτων, όπως είναι η επιμέλεια της αίθουσας διδασκαλίας, η προπόνηση μιας αθλητικής ομάδας, ο συντονισμός κάποιας ομαδικής σχολικής δραστηριότητας, η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων για θέματα του σχολείου και τελικά η παροχή βοήθειας στους πιο αδύναμους συμμαθητές του. Συνεισφέροντας θετικά στην ομάδα ομηλικών και κερδίζοντας τον αναμενόμενο θαυμασμό από αυτούς και επαίνους από τους

ενήλικες, ο πρώην θύτης δε θα νιώθει πια την ανάγκη να τραβήξει την προσοχή ούτε να επιβληθεί.⁴

Το πρώτο βήμα στον τομέα της παρέμβασης με επίκεντρο τα θύματα είναι η κατάλληλη ενίσχυσή τους ώστε να αναφέρουν το συμβάν στο δάσκαλο. Για να γίνει αυτό, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να εμπνέει γενικά εμπιστοσύνη ο δάσκαλος σε όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες, αλλά και ειδικά ως προς το ότι θα τους ακούσει με τη δέουσα προσοχή και θα ανταποκριθεί όπως αρμόζει στην ανάγκη τους για προστασία και εξασφάλιση από τέτοια περιστατικά στο μέλλον. Προκειμένου να μην υποτιμήσουν την κατάσταση, συνιστάται να προσπαθήσουν οι δάσκαλοι να τη δουν από την πλευρά του θύματος. Στη συνέχεια, από τη στιγμή που κάποιος μαθητής/-ήτρια έχει αναφέρει στο δάσκαλο ότι υπέστη εκφοβισμό, ο δάσκαλος είναι αυτός που πρέπει να επιληφθεί άμεσα του θέματος· αν μπορούσε να το αντιμετωπίσει το θύμα μόνο του, θα το είχε ήδη κάνει.⁴

Έπειτα οι παρεμβάσεις αυτού του τομέα χρειάζεται να συμπεριλάβουν την αρωγή στα θύματα για τη σύναψη φιλικών σχέσεων, την ενθάρρυνσή τους να αναπτύξουν τα ταλέντα τους και ιδιαίτερα να συμμετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες που θα ενισχύσουν την αυτοπεποίθησή τους και θα μειώσουν τις ανασφάλειες τις σχετικές με το σώμα τους, την εκπαίδευσή τους σε κοινωνικές δεξιότητες, όπως είναι η διεκδικητικότητα και η αυτορρύθμιση. Οι τελευταίες θα τα βοηθήσουν να διατηρήσουν την ψυχραιμία τους και να περιφρουρήσουν τα δικαιώματά τους σε περίπτωση νέου εκφοβιστικού επεισοδίου, και γενικότερα να αυξήσουν την αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθησή τους. Αν παρ' όλα αυτά, ο μαθητής/η μαθήτρια συνεχίζει να υφίσταται εκφοβισμό, ίσως θα βοηθούσε η μετάθεσή του σε άλλη τάξη ή ακόμη και σε άλλο σχολείο. Η προσφυγή σε αυτό το μέτρο όμως είναι θεμιτή μόνο όταν όλες οι άλλες προσπάθειες έχουν αποτύχει και κατόπιν προσεκτικού σχεδιασμού.⁴

Τι πρέπει να κάνουν οι γονείς

Το πρωταρχικό περιβάλλον όπου ζει και αναπτύσσεται το παιδί συνίσταται από την οικογένειά του και ελέγχεται από τους γονείς του. Έτσι, παρ' όλο που η ευθύνη απαλοιφής του σχολικού εκφοβισμού βαρύνει πρωτίστως το σχολείο, ωστόσο και οι γονείς μπορούν να συνεισφέρουν στην αντιμετώπισή του· με την προϋπόθεση βέβαια ότι συνεργάζονται αρμονικά με το εκπαιδευτικό προσωπικό.

Έχει διαπιστωθεί ότι οι οικογένειες των θυτών -και ιδιαίτερα των αγοριών- δεν τους παρέχουν την απαραίτητη θαλπωρή, κάνουν χρήση βίας και αποτυγχάνουν στον έλεγχο των εξωσχολικών δραστηριοτήτων τους. Συνεπώς, σε επίπεδο πρόληψης κάθε μορφής επιθετικής

συμπεριφοράς, οι γονείς χρειάζεται από τα πρώτα χρόνια ζωής των παιδιών τους να τα ανατρέφουν με αγάπη, να τους θέτουν σαφή όρια ως προς το ποιες συμπεριφορές είναι αποδεκτές και ποιες όχι και να μη μεταχειρίζονται βίαια μέσα. Επιπροσθέτως, όταν το παιδί εισέρχεται στην εφηβεία, οι γονείς χρειάζεται να εποπτεύουν όλες τις δραστηριότητες του, εντός και εκτός σχολείου. Οι περισσότερες ανεπιθύμητες συμπεριφορές, συμπεριλαμβανομένων της αντικοινωνικής, της εγκληματικής και του σχολικού εκφοβισμού, λαμβάνουν χώρα όταν οι γονείς έχουν άγνοια για το τι κάνει το παιδί τους και όταν απουσιάζουν οι ενήλικες.⁴

Όταν σχολείο και γονείς αντιτίθενται σταθερά στο σχολικό εκφοβισμό με παρόμοιες τακτικές και ακόμη καλύτερα από κοινού, αυξάνονται σημαντικά οι πιθανότητες να βελτιώσει το βίαιο παιδί τη διαγωγή του. Για αυτό οι γονείς των θυτών οφείλουν να συμπορεύονται με τους εκπαιδευτικούς στη γραμμή αντιμετώπισης που χαράσσει το σχολείο, να καθιστούν δηλαδή σαφές στα παιδιά τους ότι δε θα ανεχτούν τέτοια συμπεριφορά στο μέλλον.⁴

Καθώς τα επιθετικά παιδιά δυσκολεύονται να συμμορφωθούν στους κανόνες, οι γονείς πρέπει από κοινού με τα παιδιά τους να συμφωνήσουν στη σύνταξη ορισμένων θεμελιωδών κανόνων για την ομαλή λειτουργία της οικογένειας, τους οποίους μάλιστα να αναρτήσουν σε εμφανές σημείο στο σπίτι, και να ενισχύουν θετικά την τήρησή τους. Τυχόν παραβάσεις θα πρέπει αντίστοιχα να επισύρουν κάποια τιμωρία, της σωματικής εξαιρουμένης. Βέβαια αυτό προϋποθέτει ότι στο σπίτι δεν επικρατούν το χάος και η αποδιοργάνωση. Η εθελούσια υπακοή του παιδιού προς τους γονείς θεμελιώνεται στη σχέση εμπιστοσύνης τους. Το να ασκούν οι γονείς θετική επιρροή στο παιδί προϋποθέτει α) να αποτελούν οι γονείς κατ' αρχάς θετικό πρότυπο και β) την ενδυνάμωση της μεταξύ τους εμπιστοσύνης. Και η ενδυνάμωση της σχέσης εμπιστοσύνης τους μπορεί να επιτευχθεί με το να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο σε κοινές ευχάριστες δραστηριότητες και συζητήσεις.⁴

Από την άλλη πλευρά, μόλις υποψιαστούν ότι το παιδί τους υφίσταται εκφοβισμό, οι γονείς επείγει να επικοινωνήσουν με τους δασκάλους του, ώστε να δράσουν από κοινού. Στη θέση του θύματος καταλήγουν παιδιά ανασφαλή, με χαμηλή αυτοπεποίθηση και λίγους φίλους. Μία γενική οδηγία, λοιπόν, για τους γονείς είναι να συνδράμουν στην καλύτερη κοινωνική προσαρμογή των παιδιών τους και στην αύξηση της αυτοπεποίθησής τους, ενθαρρύνοντάς τα για παράδειγμα να καλλιεργήσουν τις έμφυτες κλίσεις και τα ταλέντα τους και πιο συγκεκριμένα να γυμναστούν. Το τελευταίο θα συμβάλει στη σωματική τους διάπλαση και θα τα βοηθήσει να αναπτύξουν μια πιο θετική εικόνα σώματος, τομείς στους οποίους έχει παρατηρηθεί ότι τα θύματα του εκφοβισμού υστερούν. Η συμμετοχή σε κάποιο ομαδικό

άθλημα ειδικότερα μπορεί να δώσει ώθηση στις διαπροσωπικές σχέσεις τους και εφόσον σε αυτό το πλαίσιο καλλιεργούνται το ομαδικό πνεύμα, η συνεργασία και η αλληλεγγύη να ευνοήσει τη σύναψη φιλικών σχέσεων με κάποιους συναθλητές τους. Άλλωστε το διαφορετικό πλαίσιο που θα παράσχει στο παιδί το περιβάλλον εκγύμνασής του, όπου δεν προσέρχεται με την ταμπέλα του «αποτυχημένου»/του ανεπιθύμητου/του θύματος που του έχουν προσάψει οι νταήδες του σχολικού του περιβάλλοντος, αποτελεί από μόνο του μια σημαντική δεύτερη ευκαιρία για το παιδί.⁴

Προκειμένου να βελτιωθεί η θέση του παιδιού τους στο σχολείο, οι γονείς συνιστάται να το ενθαρρύνουν ιδιαιτέρως στη δημιουργία φιλικών επαφών και –μιας και τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού κάθε άλλο παρά χαρισματικά είναι ως προς τη σύναψη φιλικών σχέσεων- να το υποστηρίζουν σε κάθε βήμα που κάνει στην προσέγγιση των συμμαθητών του, δίνοντάς του σαφείς οδηγίες για το πώς να κάνει την πρώτη επαφή και, αν χρειάζεται, βρίσκοντας και συστήνοντάς του ήρεμα και φιλικά παιδιά με τα οποία έχει κάτι κοινό και πιθανότατα θα ταίριαζε. Εδώ μπορεί να μεσολαβήσει και ο σχολικός ψυχολόγος ο οποίος θα μπορούσε να εκπαιδεύσει τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού στις κοινωνικές δεξιότητες και κυρίως στη διεκδικητικότητα.⁴

Όσον αφορά τη δράση των γονέων των θυμάτων, οφείλεται προσοχή στο να μη γίνουν υπερπροστατευτικοί. Έχοντας ανακαλύψει τι υφίσταται το παιδί τους στο σχολείο, είναι φυσικό να θέλουν να του συμπαρασταθούν και να το προφυλάξουν από τυχόν απογοητεύσεις. Αν όμως αυτό γίνει με υπερβάλλοντα ζήλο, μπορεί να λειτουργήσει εις βάρος του παιδιού· μπορεί να το κάνει να προσκολληθεί στους γονείς του και στον κόσμο των ενηλίκων γενικότερα, ενισχύοντας αυτομάτως την απομόνωσή του από τους συνομηλίκους του και καθιστώντας το δακτυλοδεικτούμενο μεταξύ των συνομηλίκων του για έναν ακόμη λόγο: τον τίτλο του «μαμάκια» ή του «αγαπημένου-χαϊδεμένου» μαθητή του δασκάλου. Προς αποφυγήν αυτών των δεινών, οι γονείς να υποστηρίζουν τη δραστηριοποίηση και κοινωνικοποίηση του παιδιού πέραν του οικογενειακού πλαισίου, παρακολουθώντας διακριτικά τι γίνεται και ρυθμίζοντας εξ αποστάσεως, όπου είναι δυνατό τις συνθήκες προς όφελός του.⁴

Εάν αντιληφθούν ότι το παιδί τους είναι θύμα εκφοβισμού και βίας από συμμαθητές του στο σχολείο, πρέπει να αποφύγουν τις παρορμητικές αντιδράσεις και να αντιμετωπίσουν όσο το δυνατό πιο ψύχραιμα την κατάσταση.

Χρειάζεται αμέσως.^{3,9}

1. να συζητήσουν με το παιδί

2. να το διαβεβαιώσουν ότι δεν ευθύνεται το ίδιο για ότι έχει συμβεί
3. να του υπενθυμίσουν ότι το νοιάζονται και ότι είναι αυτοί που το προστατεύουν
4. να του τονίσουν ότι μπορούν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση μαζί
5. να του πουν ότι τα πράγματα μπορούν να αλλάξουν μόνο αν «σπάσει η σιωπή»
6. να του εξηγήσουν ότι το να μιλήσει στους ενήλικες για περιστατικά βίας και εκφοβισμού δεν αποτελεί «κάρφωμα»
7. να ενημερώσουν τον εκπαιδευτικό και τον διευθυντή του σχολείου
8. να προτείνουν στο παιδί πρακτικούς τρόπους για την αντιμετώπιση δύσκολων καταστάσεων
9. να ζητήσουν συμβουλευτική από ειδικό ψυχικής υγείας.

6.1 Φορείς αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού

Υπηρεσίες που μπορούν να βοηθήσουν είναι:³

- ✓ Συμβουλευτική τηλεφωνική γραμμή άμεσης βοήθειας. Γραμμή σύνδεσμος για την ψυχοκοινωνική υγεία του παιδιού και του εφήβου. Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.), τηλ: 801-801-1177
- ✓ Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας, τηλ. 197 ή 210-197
- ✓ Χαμόγελο του Παιδιού, τηλ. 1056
- ✓ Τμήμα Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, τηλ. 1890, email: ccu@ath.forthnet.gr
- ✓ Συνήγορος του Πολίτη, Κύκλος για τα Δικαιώματα του Παιδιού, τηλ. 800.11.32.000
- ✓ Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 210-7715791, 210-7793648
- ✓ ΜΕΝΤΟΡΑΣ. Για την Παιδική Προστασία και Ευημερία. Μη κερδοσκοπικό σωματείο, υπό αναγνώριση, τηλ. 210-9923920, info@mentoras.org, www.mentoras.org
- ✓ Ιατροπαιδαγωγικά κέντρα ψυχικής υγείας Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης
- ✓ Ψυχοκοινωνικές Υπηρεσίες Δήμων Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- ✓ Κέντρα διάγνωσης, αξιολόγησης και υποστήριξης (Κ.Δ.Α.Υ.) Υπουργείου Παιδείας

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Η ΜΕΘΟΔΟΣ

Το θέμα επιλέχθηκε από μια ομάδα 20 μαθητών της Α' Τάξης του 1^{ου} ΕΠΑΛ Λαυρίου. Μετά από συζήτηση με την ομάδα, το θέμα της ερευνητικής εργασίας χωρίστηκε σε επιμέρους υποενότητες. Έτσι, οι μαθητές χωρίστηκαν και αυτοί σε 4 υποομάδες, καθεμιά από τις οποίες ανέλαβε να ασχοληθεί με μία υποενότητα.

Οι υποομάδες ξεκίνησαν την αναζήτηση πληροφοριών για το θέμα με το οποίο είχαν να ασχοληθούν σε βιβλιογραφικές πηγές και κυρίως στο διαδίκτυο, από όπου και προέκυψε ο κύριος όγκος των πληροφοριών που συλλέχθηκαν.

Εν συνεχεία, υπό την καθοδήγηση των υπεύθυνων καθηγητών (Βλάχου Χρυσή, Τσώκου Παναγιώτα), οι μαθητές πρότειναν ερωτήσεις και όλοι μαζί δημιούργησαν ερωτηματολόγιο. Η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε με σκοπό τη διερεύνηση ύπαρξης μαθητών στο ρόλο του θύτη ή θύματος ή παρατηρητή σε περιπτώσεις έκφρασης σχολικού εκφοβισμού κατά τη διάρκεια της μαθητικής τους ζωής. Η έρευνα έλαβε χώρα τον Νοέμβριο του 2011 και αφορούσε τους μαθητές όλων των τάξεων του 1^{ου} ΕΠΑΛ Λαυρίου. Συγκεκριμένα συλλέχθηκαν ερωτηματολόγια από τα εξής τμήματα:

- Γ ΤΑΞΗ (Νοσηλεύτες, Βρεφονηπιοκόμοι, Οχημάτων, Τουριστικών επαγγελματιών, Σχεδιαστές δομικών έργων, Πληροφορικής, Ηλεκτρολόγοι)
- Β ΤΑΞΗ (Υγείας Πρόνοιας, Μηχανολόγοι, Οικονομίας, Οχημάτων, Σχεδιαστές δομικών έργων)
- Α ΤΑΞΗ

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν μέσω των ερωτηματολογίων, κωδικοποιήθηκαν και στη συνέχεια καταγράφηκαν σε ένα αρχείο Excel. Με τη βοήθεια του προγράμματος Excel έγινε η ανάλυση των δεδομένων, καθώς και η στατιστική τους επεξεργασία και έγινε προσπάθεια να ερμηνευθούν τα αποτελέσματα.

Παράλληλα με την αναζήτηση πληροφοριών, τη συγκέντρωση των ερωτηματολογίων και την επεξεργασία τους, οι μαθητές δημιούργησαν δύο αφίσες με θέμα τον σχολικό εκφοβισμό, αφήνοντας τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους να εκφραστεί μέσω του σχεδίου και της ζωγραφικής, ενώ συμμετείχαν και σε ενημέρωση – συζήτηση με ειδικό προσκεκλημένο τον Ψυχολόγο κ. Βουρλιόγκα Ανδρέα, ο οποίος αποδέχθηκε με χαρά το κάλεσμα στο χώρο του σχολείου μας, προκειμένου να συζητήσει με τους μαθητές το θέμα του σχολικού εκφοβισμού.

2. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

2.1 Κατανομή των μαθητών ως προς το φύλο

Το ερωτηματολόγιο απευθύνθηκε σε μαθητές των τριών τάξεων του 1^{ου} ΕΠΑΛ Λαυρίου. Ερευνήθηκαν συνολικά 129 μαθητές, εκ των οποίων 54 ήταν κορίτσια (42%) και 75 ήταν αγόρια (58%). Τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 1 που ακολουθεί.

ΦΥΛΟ	N	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Κορίτσια	54	42
Αγόρια	75	58
Σύνολο	129	100

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Αριθμός και ποσοστό ατόμων ως προς το φύλο

2.2 Κατανομή των μαθητών ως προς την ιθαγένεια και το φύλο

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών (77%) είχαν ελληνική ιθαγένεια, ενώ το υπόλοιπο 23% ήταν αλλοδαποί, με τους μαθητές αλβανικής ιθαγένειας να κυριαρχούν σε ποσοστό 21%. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 2 που ακολουθεί.

ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ	Κορίτσια		Αγόρια		Σύνολο	
	N	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)	N	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)	N	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Ελληνική	45	83	54	72	99	77
Αλβανική	9	17	18	24	27	21
Άλλη	0	0	3	4	3	2

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Αριθμός και ποσοστό ατόμων ως προς την ιθαγένεια και το φύλο

2.3 Κατανομή μαθητών ως προς την τάξη φοίτησης και το φύλο

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών (54%) προήλθαν από τη Β' Τάξη του λυκείου, ενώ το 35% από τη Γ' Τάξη και το υπόλοιπο 11% από την Α' Τάξη. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 3 που ακολουθεί.

ΤΑΞΗ ΦΟΙΤΗΣΗΣ	Κορίτσια		Αγόρια		Σύνολο	
	N	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)	N	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)	N	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Α Λυκείου	5	9	9	12	14	11
Β Λυκείου	23	43	47	63	70	54
Γ Λυκείου	26	48	19	25	45	35

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Αριθμός και ποσοστό ατόμων ως προς την τάξη φοίτησης και το φύλο

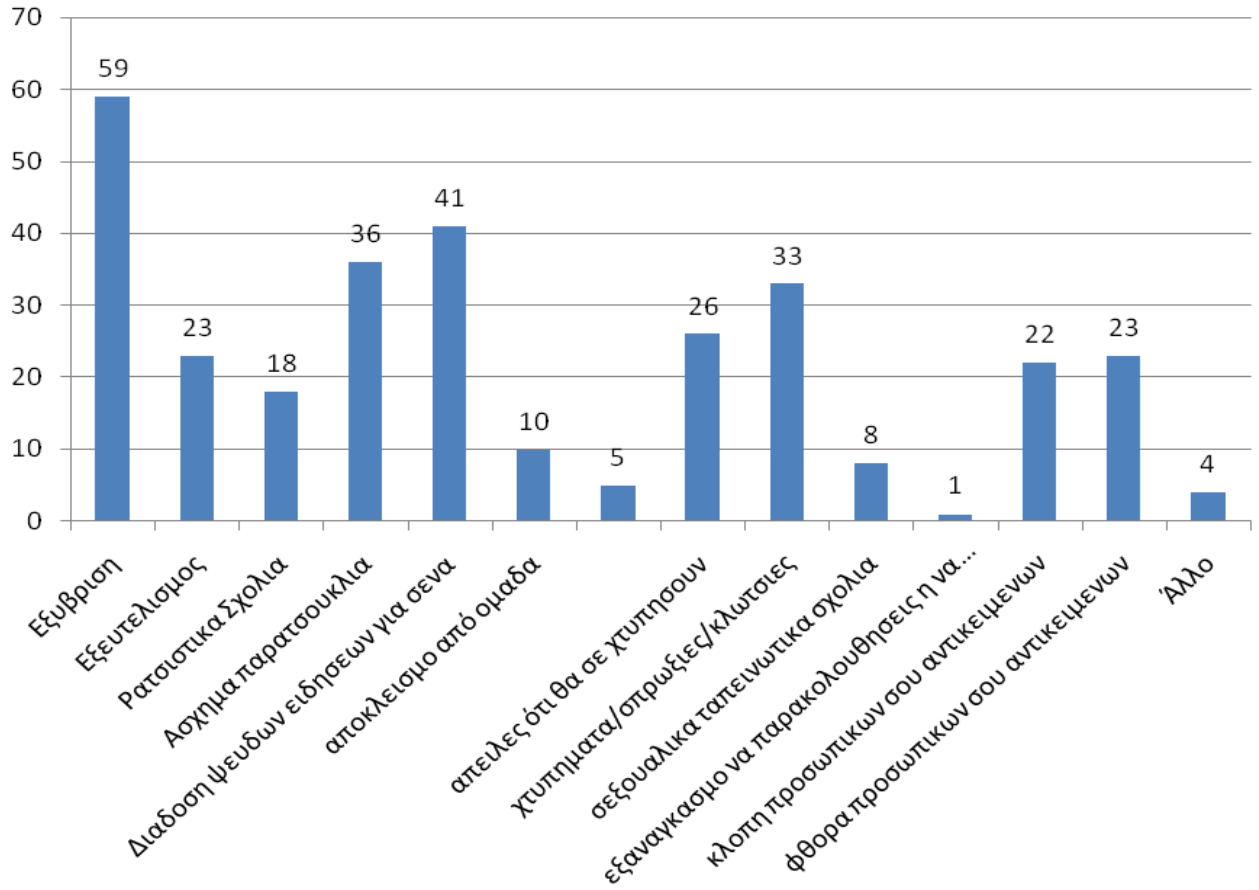
2.4 Κατανομή μαθητών ως προς το είδος του σχολικού εκφοβισμού που έχουν δεχθεί, το φύλο και την ιθαγένεια

Ο μεγαλύτερος αριθμός μαθητών έχει δεχθεί εξύβριση (59), διάδοση ψευδών ειδήσεων για το άτομό τους (41), άσχημα παρατσούκλια (36) και χτυπήματα /σπρωξιές /κλωτσιές (33). Ακολουθούν και μια σειρά από άλλες μορφές σχολικού εκφοβισμού. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 4 που ακολουθεί, καθώς επίσης και στα Γραφήματα 1 και 2.

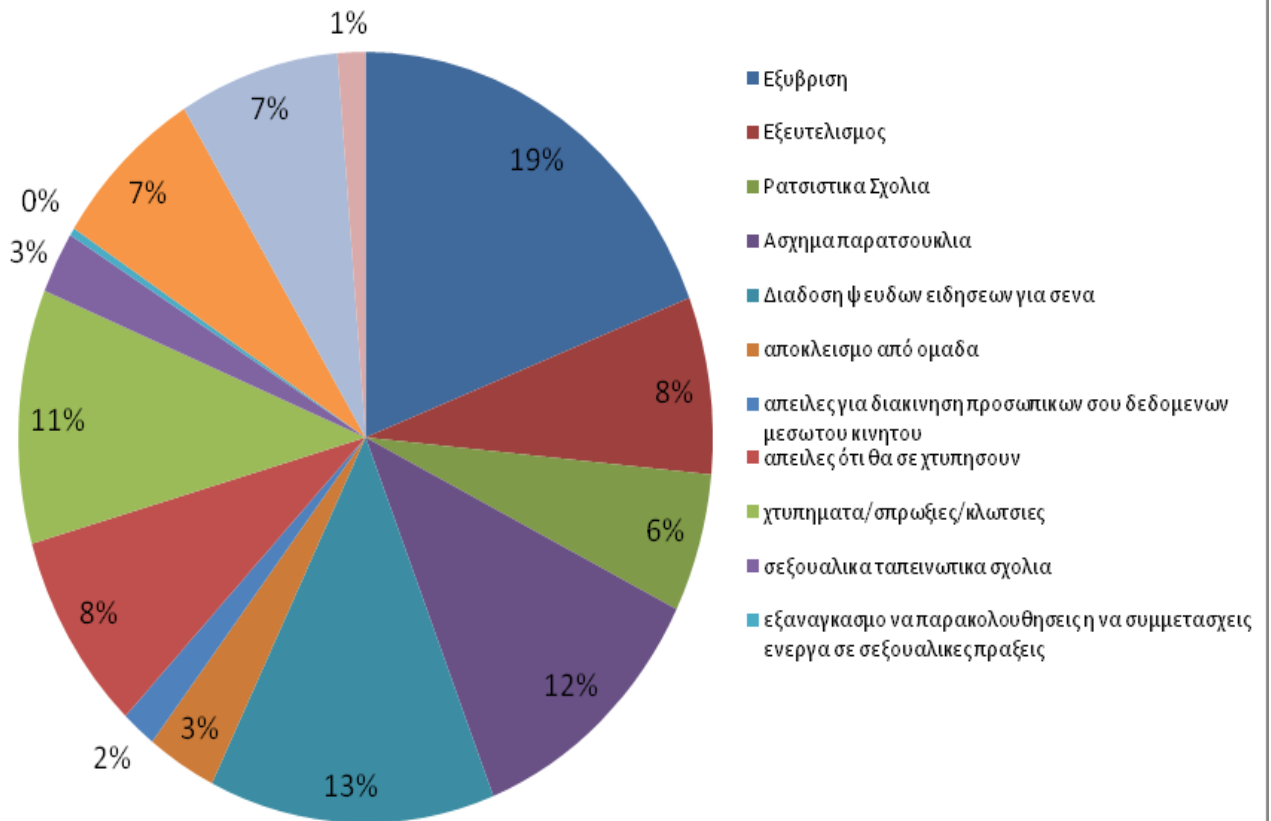
	ΦΥΛΟ		ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ			Σύνολο
	Κορίτσια	Αγόρια	Ελληνική	Αλβανική	Άλλη	
Εξύβριση	22	37	47	10	2	59
Εξευτελισμός	12	11	20	3	0	23
Ρατσιστικά σχόλια	5	13	13	5	0	18
Άσχημα παρατσούκλια	14	22	32	4	0	36
Διάδοση ψευδών ειδήσεων	27	14	36	5	0	41
Αποκλεισμό από ομάδα	6	4	10	0	0	10
Απειλές για διακίνηση προσωπικών δεδομένων μέσω κινητού	0	5	5	0	0	5
Απειλές ότι θα σε χτυπήσουν	9	17	22	4	0	26
Χτυπήματα /σπρωξιές /κλωτσιές	15	18	28	5	0	33
Σεξουαλικά ταπεινωτικά σχόλια	5	3	8	0	0	8
Εξαναγκασμό παρακολούθησης ή ενεργής συμμετοχής σε σεξουαλικές πράξεις	1	0	1	0	0	1
Κλοπή προσωπικών αντικειμένων	10	12	19	3	0	22
Φθορά προσωπικών αντικειμένων	9	14	21	2	0	23
Άλλο	2	2	2	2	0	4

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Αριθμός μαθητών που δέχθηκαν διάφορες μορφές σχολικού εκφοβισμού ως προς το φύλο και την ιθαγένεια

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Αριθμός μαθητών που έχουν δεχθεί διάφορες μορφές σχολικού εκφοβισμού

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Ποσοστό μορφών σχολικού εκφοβισμού που έχουν δεχθεί οι μαθητές

2.5 Κατανομή μαθητών ως προς το είδος του σχολικού εκφοβισμού που έχουν προκαλέσει

Ο μεγαλύτερος αριθμός μαθητών έχει εξυβρίσει συμμαθητές του (31), έχει αποκαλέσει συμμαθητή του με παρατσούκλι (22) και έχει χτυπήσει /σπρώξει /κλωτσήσει (22), ενώ 18 άτομα δήλωσαν ότι έχουν απειλήσει ότι θα χτυπήσουν συμμαθητή τους. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 5 που ακολουθεί.

	Σύνολο
Εξύβριση	31
Εξευτελισμός	12
Ρατσιστικά σχόλια	9
Άσχημα παρατσούκλια	22
Διάδοση ψευδών ειδήσεων	5
Αποκλεισμό από ομάδα	12
Απειλές για διακίνηση προσωπικών δεδομένων μέσω κινητού	6
Απειλές ότι θα σε χτυπήσουν	18
Χτυπήματα /σπρώξιές /κλωτσιές	22
Σεξουαλικά ταπεινωτικά σχόλια	5
Εξαναγκασμό παρακολούθησης ή ενεργής συμμετοχής σε σεξουαλικές πράξεις	4
Κλοπή προσωπικών αντικειμένων	3
Φθορά προσωπικών αντικειμένων	3
Άλλο	3

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Αριθμός μαθητών που δέχθηκαν διάφορες μορφές σχολικού εκφοβισμού ως προς το φύλο και την ιθαγένεια

2.6 Κατανομή μαθητών ως προς το είδος του σχολικού εκφοβισμού που έχουν παρατηρήσει να συμβαίνει.

Ο μεγαλύτερος αριθμός μαθητών έχει παρατηρήσει εξύβριση (57), εξευτελισμό (57), χτυπήματα /σπρωξιές /κλωτσιές (50), ρατσιστικά σχόλια (48) και άσχημα παρατσούκλια (43) και απειλές ότι θα χτυπήσουν το συμμαθητή τους (43). Τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 6 που ακολουθεί.

	Σύνολο
Εξύβριση	57
Εξευτελισμός	57
Ρατσιστικά σχόλια	48
Άσχημα παρατσούκλια	43
Διάδοση ψευδών ειδήσεων	33
Αποκλεισμό από ομάδα	23
Απειλές για διακίνηση προσωπικών δεδομένων μέσω κινητού	14
Απειλές ότι θα σε χτυπήσουν	43
Χτυπήματα /σπρωξιές /κλωτσιές	50
Σεξουαλικά ταπεινωτικά σχόλια	21
Εξαναγκασμό παρακολούθησης ή ενεργής συμμετοχής σε σεξουαλικές πράξεις	5
Κλοπή προσωπικών αντικειμένων	24
Φθορά προσωπικών αντικειμένων	24
Άλλο	0

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Αριθμός μαθητών που δέχθηκαν διάφορες μορφές σχολικού εκφοβισμού ως προς το φύλο και την ιθαγένεια

3. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Όπως προέκυψε και από την έρευνα, οι περισσότεροι μαθητές είχαν έρθει σε «επαφή» με τις μορφές που λαμβάνει ο σχολικός εκφοβισμός κατά τη διάρκεια της σχολικής τους ζωής, είτε ως θύτες είτε ως θύματα, ή ακόμη και ως παρατηρητές τέτοιων φαινομένων στο χώρο του σχολείου.

Μία από τις συχνότερες μορφές εκφοβισμού ήταν η λεκτική βία (εξύβριση), η οποία αναφέρθηκε τόσο από θύτες, θύματα, αλλά και παρατηρητές. Ενώ, αντιθέτως τα μικρότερα ποσοστά έλαβε η κατηγορία του σεξουαλικού εκφοβισμού.

Παρόλο που το 23% των συμμετεχόντων ήταν αλλοδαποί (κυρίως μαθητές προερχόμενοι από την Αλβανία), η επιλογή «ρατσιστικά σχόλια» δεν έλαβε πολλές θετικές απαντήσεις τόσο από τους θύτες (μόλις 9 δήλωσαν ότι έχουν χρησιμοποιήσει ρατσιστικά σχόλια για συμμαθητή τους), όσο και από τα θύματα (18 δήλωσαν ότι έχουν δεχθεί ρατσιστικά σχόλια, από τους οποίους οι 13 ήταν Έλληνες!). Αντιθέτως, αρκετοί μαθητές (συνολικά 48) δήλωσαν ότι έχουν παρατηρήσει συμμαθητές τους να χρησιμοποιούν για άλλους συμμαθητές ρατσιστικά σχόλια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σχολικός εκφοβισμός αποτελεί φαινόμενο που λαμβάνει δυστυχώς ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις, στη χώρα μας αλλά και παγκοσμίως. Ρόλο στην εκδήλωση του φαινομένου αυτού διαδραματίζουν πολλοί παράγοντες, όπως τα ατομικά χαρακτηριστικά των παιδιών, τα χαρακτηριστικά του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, οι διάφορες πλευρές του σχολικού περιβάλλοντος, το ψυχολογικό κλίμα του σχολείου, οι πολιτικές του εκπαιδευτικού συστήματος, οι στάσεις των ίδιων των παιδιών, των γονέων και των εκπαιδευτικών απέναντι στη βία, ο τρόπος προβολής της βίας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς και γενικότερα κοινωνικά προβλήματα που ενισχύουν τις αντικοινωνικές συμπεριφορές. Απαραίτητη κρίνεται η αντιμετώπιση, αλλά και πρόληψη του φαινομένου. Κυρίαρχο ρόλο για την αντιμετώπιση του προβλήματος θα πρέπει να έχει το σχολείο, αλλά και η οικογένεια, ενώ μια σειρά φορέων μπορεί να βοηθήσει στην καταπολέμηση του προβλήματος αυτού.

Σχολικός εκφοβισμός υπάρχει, όπως αναμενόταν να προκύψει μέσα από την έρευνά μας, με τους μαθητές να διαδραματίζουν ρόλους όπως αυτόν του θύτη, του θύματος ή του απλού παρατηρητή.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΑΘΗΤΩΝ Α ΤΑΞΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ PROJECT

Φύλο: Αγόρι Κορίτσι

Ηλικία: ετών

Τάξη: Α' Λυκείου Β' Λυκείου Γ' Λυκείου

Ιθαγένεια (χώρα από την οποία προέρχεστε):

Ελληνική Αλβανική Ρωσική Ρουμανική

Άλλη.....

Έχεις δεχθεί κάποιο από τα παρακάτω κατά τη διάρκεια της σχολικής σου ζωής:

- εξύβριση
- εξευτελισμό - ταπείνωση
- ρατσιστικά σχόλια
- άσχημα παρατσούκλια
- διάδοση ψευδών ειδήσεων για εσένα
- αποκλεισμό από ομάδα (από την παρέα)
- απειλές για διακίνηση προσωπικών σου δεδομένων μέσω κινητού ή διαδικτύου
- απειλές ότι θα σε χτυπήσουν
- χτυπήματα /σπρωξιές/ κλωτσιές
- σεξουαλικά ταπεινωτικά σχόλια
- εξαναγκασμό να παρακολουθήσεις ή να συμμετάσχεις ενεργά σε σεξουαλικές πράξεις
- κλοπή προσωπικών σου αντικειμένων
- φθορά προσωπικών σου αντικειμένων

Άλλο

Έχεις παρατηρήσει να συμβαίνει ποτέ στο σχολείο κάποιο από τα παρακάτω, κατά τη διάρκεια της σχολικής σου ζωής:

- εξύβριση συμμαθητή σου
 - εξευτελισμό - ταπείνωση συμμαθητή σου
 - ρατσιστικά σχόλια προς συμμαθητή σου
 - άσχημα παρατσούκλια για συμμαθητή σου
 - διάδοση ψευδών ειδήσεων για συμμαθητή σου
 - αποκλεισμό από ομάδα (από την παρέα) κάποιου συμμαθητή σου
 - απειλές για διακίνηση προσωπικών δεδομένων συμμαθητή σου μέσω κινητού ή διαδικτύου
 - απειλές ότι θα χτυπήσουν συμμαθητή σου
 - χτυπήματα /σπρωξιές/ κλωτσιές σε συμμαθητή σου
 - σεξουαλικά ταπεινωτικά σχόλια για συμμαθητή σου
 - εξαναγκασμό συμμαθητή σου να παρακολουθήσει ή να συμμετάσχει ενεργά σε σεξουαλικές πράξεις
 - κλοπή προσωπικών αντικειμένων συμμαθητή σου
 - φθορά προσωπικών αντικειμένων συμμαθητή σου
- Άλλο

Έχεις συμμετάσχει ποτέ σε κάποιο από τα παρακάτω κατά τη διάρκεια της σχολικής σου ζωής:

- εξύβριση συμμαθητή σου
 - εξευτελισμό - ταπείνωση συμμαθητή σου
 - ρατσιστικά σχόλια προς συμμαθητή σου
 - άσχημα παρατσούκλια για συμμαθητή σου
 - διάδοση ψευδών ειδήσεων για συμμαθητή σου
 - αποκλεισμό από ομάδα (από την παρέα) κάποιου συμμαθητή σου
 - απειλές για διακίνηση προσωπικών δεδομένων συμμαθητή σου μέσω κινητού ή διαδικτύου
 - απειλές ότι θα χτυπήσεις συμμαθητή σου
 - χτυπήματα /σπρωξιές/ κλωτσιές σε συμμαθητή σου
 - σεξουαλικά ταπεινωτικά σχόλια για συμμαθητή σου
 - εξαναγκασμό συμμαθητή σου να παρακολουθήσει ή να συμμετάσχει ενεργά σε σεξουαλικές πράξεις
 - κλοπή προσωπικών αντικειμένων συμμαθητή σου
 - φθορά προσωπικών αντικειμένων συμμαθητή σου
- Άλλο

Ευχαριστούμε για τη συνεργασία σου! ☺

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_%CE%B5%CE%BA%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82

2. Παπάνης Ευστράτιος, «Σχολική βία: Φαινόμενο της εποχής», 19 Σεπτεμβρίου 2008
Available at: http://www.iatronet.gr/article.asp?art_id=6022

3. Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.), «Ενδοσχολική βία και εκφοβισμός. Αιτίες, επιπτώσεις, αντιμετώπιση».
Available at: http://www.epsype.gr/images/gia_goneis.pdf

4. Τσικρικά Όλγα, «Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού», Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2009, σελ. 10-22, 52-56, 61-64

5. Available at: <http://sapphogr.net/support/via/morfes.html>

6. Κέντρο Πρόληψης Εξαρτήσεων και Προαγωγής Ψυχικής Υγείας ΑΡΓΩ, «Βία στα σχολεία. Μήπως πονάει βουβά και το παιδί μας;»

7. Available at: http://www.aboutyouth.gr/el/04_dysk_2.html

8. Μαρίνα Κωνσταντινίδου Σχολικός εκφοβισμός: Φαινόμενο θυματοποίησης ή μαγκιά ;.....
Available at: <http://www.baby.gr/index.cfm/doc/201/cat/6>

9. Ελληνική Εταιρία μελέτης και πρόληψης της σεξουαλικής κακοποίησης, «Σχολικός εκφοβισμός»
Available at: http://www.obrela.gr/ekstrateia_sxolikos_ekfobismos.htm